

מימין: שער הכניסה לגטו קראקוב
משמאל: ילד יהודי ברחובות הגטו

בבית היתומים, והחניכים היו שותפים פעילים במקהלה שפעלה ב"בורסה". המנצח על המקהלה והמורה לשירה היה פרופ' אנהלט שהיה אהוב מאוד על היתומים הרכים והצליח להדביק את החניכים באהבה לשירה. המורה למנדולינה ולגיטרה היה שוונפלד, סטודנט, מוסיקאי, ופסל, בוגר הסורבון בפריז.

אחת העדויות היותר מכמירות לב על חי היום יום בבית היתומים מתייחסת לתקנון המשמעת הקפדני - הח"ן היה רשאי לקחת מנת מזון כאוות נפשו, אבל היה עליו לאכול את כל המנה. מי שהשאיר מזון בצלחת קיבל את השאריות שהותיר לארוחת ערב, ואם לא סיים את המנה בערב, ניהול קפדני ומדוקדק שמר לו את המנה למחרת בבוקר - עד שסיים את מה שלקח... החינוך לסדר ולניקיון היה קפדני וללא פשרות, וחלק בלתי נפרד ממסדר הבוקר היה הפיכת המזון על צידו השני... אחד החניכים היה אחראי על הסדר בחדר השינה, והוא בדק שהמיטות אכן הוצעו כהלכה.

גם בשעת כיבוי האורות שעמדה תמיד על השעה הק"בועה 22:30 התלווה טקס "זריקת הכריות". פעמים רבות, אולי כדי לפרוק את מתח היום המצטבר, היתה מלווה ההתארגנות לקראת השינה ב"מלחמת כריות". הכריות התעופפו באוויר ונקרעו והנוצות התפזרו. המנהל אנט"ב רג ידע על הנוצות המתפזרות. באחת הפעמים העמידו החניכים דלי מלא מים ליד הדלת, וחיכו שאנטברג, שהיה מודע למעשי המשובח, יפתח אותה. אנטברג הגיע, הדלי התהפך והמים נשפכו עליו. הוא לא התרגש, ורק אמר: "אני במקומכם הייתי ממלא עוד מים בדלי..."

"להתראות בארץ ישראל"

אחראים מטעם הילדים קיבלו תפקידים משמעותיים שנבחרו בבחירות פרלמנטריות, בין השאר נבחרו בבורסה אחראי הקונצרט, אחראי חדר האוכל, אחראי הגינה, אחראי כיבוי אורות והחצוצרן שניגן בחצוצרה בטיוילים ובחופשות.

ב"בורסה" התנהל בית משפט של החניכים, שתפקידו היה ליישב סכסוכים שנתגלעו ביניהם. בית המשפט הת"כנס רק כאשר צצו בעיות, אך נראה שבדרך כלל החניכים חיו בשלום זה עם זה. לבית המשפט לא היתה סמכות לדון בתלונות כלפי המנהל או המדריכים, זאת בניגוד לנוהג שהיה קיים בבית היתומים של יאנוש קורצ'ק.

בכל קיץ יצאו החניכים לחופשה באזורים מדרום לקר"קוב. לאתר הנופש הגיעו ברכבת ומשם טיילו בהרי הטטרה והקרפטים, שכרו בית בחווה של פולנים או יהודים מקומיים ומשם יצאו לטיולים. חברי הוועד המנהל של ה"בורסה" איתרו מקום מתאים לחופשה ודאגו לסיידורים. בחופש טיילו החניכים ברכבת וברגל.

החניכים הבוגרים, אשר רכשו השכלה ומקצוע, עזבו את ה"בורסה" ופנו לחיים עצמאיים. הדאגה היום-יומית של הנהלת המוסד הוחלפה בעזרה למציאת מקום עבודה וגם לעליה לארץ ישראל. סיני סייע לאחדים מבוגרי ה"בורסה" לקבל סרטיפיקט ולעלות ארצה. הסרטיפיקט ניתן על סמך אישור שבעליו הוא אדם אמיד, בעל הון של אלף ליש"ט (המקביל לסכום של 45 אלף ליש"ט כיום). סיני העניק סכום זה לחניך שעלה ארצה, וזה היה מחזיר

העסקים בבורסה היו חמים - היתומים קיבלו הכל, ולמרות הניתוק מחיק המשפחה הביולוגית בגיל צעיר, הם הסתגלו למקום ואהבו אותו. הצוות היה מסור ודואג, ומרבית הילדים ששהו בו היו יהודים.

כאמור, אחד מחברי הוועד המנהל של בית היתומים היה הרב אלתר דוד קורצמן מפרנסי קהילת יהודי קרקוב. עסקיו היו מסועפים וכללו עסקי פלדה וברזל שעלו יפה. "בבית המדרש של רבי אהרון אפשטיין התפללה כל האצולה של קראקוב וביניהם גם סבא שלי", מספר נכדו, "הוא הכין בעשר אצבעותיו את ארון הקודש עשוי פלדה משובחת שפיאר את בית הכנסת הזה. הארון יוצר ע"פ הזמנתו של סבי במסגרייה הטובה ביותר בקראקוב..." אבל את עיקר הווייתו נתן קורצמן לבית היתומים ועד מהרה הפך לפטרונה הרשמי של הבורסה. זקנו הלבן שירד על פי מידותיו ואהבתו העמוקה ליתומים הקטנים הפכו אותו לשם דבר בבית היתומים והילדים היו כרוכים אחריו. בעונת הקיץ היה מתפנה הרב קורצמן מכל עסקיו ומבלה עם "ילדיו" בקייטנה.

מנדולינה בבית היתומים

לאורך כל שנות קיומה, התנהלה ה"בורסה" בקפי"דה - הרצפה בחדר הרחצה היתה עשויה מבטון ומכוסה קרשי עץ עם רווח ביניהם, לניקוז המים וכהגנה מפני קור הרצפה. בחדר הרחצה היתה מבואה ובה וים תלתיית בגדי חורף, כלים לצחצוח נעליים ואפילו מראה גדולה. למנהל היתה "שיטה" להשלטת משמעת ולמניעת בזבז מים. הוא היה היחיד שפתח את ברז המים במקלחת. לאחר שהחניכים שטפו עצמם במים הוא סגר את הברז, החניכים הסתבנו ורק אז היה פותח מחדש את הברז כדי לשטוף את הסבון... בבית היתומים פעלה ספרייה ובה כאלף (!) ספרים והתקיימו בה חוגים עשירים בשירה, במנדולינה ובעברית. בכניסה שתלו החניכים גינה קטנה. בבית היתומים היו וועדות רבות שהפקדו על העניינים הגשמיים של החוסים - החל מוועדת ביגוד ווועדת "כלי מיטה", וכלה בוועדת התרמה ווועדת המטבח.

חלק מהילדים הגיעו ישירות מבית הוריהם. לאחר החמרת מצבה הכלכלי של המשפחה, חיפשו המשפחה או הקהילה בית חלופי לילדים, וכך הגיעו ל"בורסה". כמו כן היו ילדים שהגיעו מחוץ לקרקוב. בדרך כלל אחד מבני המשפחה, או ארגון שתמך במשפחה, יצרו את הקשר הראשוני עם סיני אלכסנדרוביץ' או עם המנהל אנטברג.

ב"בורסה" לימדו את החניכים מקצוע, ותיווכו בין הילדים לבין מפעל או קבלן יהודי שנאות להעסיקם. המנהלים חתמו על חוזה העסקה מסודר בין ארגון בעלי מלאכה, הגילדה המקצועית של היהודים, לבין בעל המפעל. את החוזה הכינה הנהלת ה"בורסה", וכל חניכיה עבדו ולמדו מקצוע באמצעותו. הפקדות הכספים הועברו לידי המנהל, שניהל פנקס קטן בו נרשמו הסכומים שהופקדו לילדים.

בשנים בהן עשה הרב קורצמן בבית היתומים, הוא מסר את נפשו למען עתידם הרוחני של היתומים ולמען חינוכם. רוחו הגדולה נשבה בין החדרים, כשהוא מפיח חיים רוחניים בקרב ילדים יהודיים שלא שפר עליהם גורלם והיו נתונים לחסדי הוועד הפועל של בית היתומים. מעניין כי כבר בשנים האלה הושם דגש חזק על האוירה

החשובים שבאו לעיר, התאכסנו בביתו. הוא ניחן בכישרון פיננסי יוצא דופן וכן הצטיין בתחום הארגוני והניהולי. עסקיו חבקו עולם והודות לכישרויו המיוחדים עשה בהם חייל וממוץ רב. לא חסך מהונו, זמנו ומרצו, אותם תרם ברוחב לב ובנדיבות רבה לכל מפעל או מוסד ציבורי או חינוכי. אך טבעי היה שיקראו לו לעמוד בראש ה"בורסה".

בעסקים, כמו בעסקים

"בורסת היתומים" ברחוב פורבז'זה 6 בקראקוב היתה אחד המפעלים המרגשים והמרשימים ביותר בעיר הגדולה. את בית היתומים הזה יסד ארגון בעלי המלאכה היהודים בקרקוב ב-1927 וכך קמה גם הפנימייה הראשונה בעיר לילדים יתומים בני 13-18. היתומים למדו והתחנכו בה ולמעשה - חיו בה באופן מלא.

את המפעל המופלא הזה, שלאורך שמונים שנות קיומו בפולין הוציא שורות של בוגרים איכותיים, הקים סיני זיגמונט אלכסנדרוביץ'. הוא מעולם לא שכח כי הוא עצמו התייתם מאביו בהיותו בן 11. כל חייו זכר המנהל הראשון את קשיי התמודדות וההישרדות של ילדים יתומים וכך גמלה בליבו ההחלטה להקים את הפנימייה, בתחילה בקומת מרתף ואחר כך - בבית דירות.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה השתנו סדרי עולם. הקיסרות האוסטרו-הונגרית התפוררה ועמה נעלמה היציבות. רבבות פליטים יהודים ברחו מערבה למרכז אירופה. בתום המלחמה, עם עלייתו של המרשל יוזף פילדסודסקי לשלטון והקמת פולין העצמאית, עדיין לא חזרה השלווה לשכון בפולין. ההרס, האינפלציה והרעב שררו בכל, ובחברה היהודית רבתה המצוקה הכלכלית.

למרות הקושי ניסתה הקהילה היהודית להיחלץ לעזרת הנוזקים. פולין לא היתה אז מדינת רווחה והעזרה לא באה מהמדינה, אלא ממוסדות הקהילה ופרנסיה. בעיקר הושטה עזרה לילדים שמשפחתם התפרקה. במלחמת העולם הראשונה גויסו גברים יהודים רבים, שחלקם היו בעלי משפחות. רבים נפלו בשדה הקרב והשאירו אלמנות צעירות מטופלות ביתומים. גם הפרעות האנטישמיות, למשל בעיירה פשיטיק (1936), הותירו יתומים ועוני. באותה העת התפתחה בקהילה היהודית הפטרונות ונתינת החסות. יהודים עתירי נכסים ובעלי לב רחב לקחו תחת חסותם מוסדות חינוכיים וחברתיים, סייעו בגיוס כספים לתפעולם והשתתפו בניהולם.

ביוזמת הקהילה היהודית בקרקוב ומוסדות העזרה ההודית שבה התפתחו בעיר מספר בתי יתומים, שנקראו "זקלד". בית היתומים הכללי טיפל בילדים, מהגיל הצעיר ביותר ועד סיום בית ספר יסודי. כזה היה בית היתומים הגדול ברחוב דיטלובסקה 64. הנשיא היה ד"ר רפאל לנדאו, מנהל בית החולים היהודי ברחוב סקווינסקה וראש הקהילה היהודית וחבר מועצת העיר קרקוב (1938). הפ"טרונים בתקופה מסיימת היו משפחת רוקח. מר רוקח היה חבר באחת מוועדות מועצת העיר קרקוב, וגברת רוקח טיפלה בחיי היום-יום של המוסד. ניהול בית היתומים במשך רוב התקופה היה בידי גברת אנה פוירשטיין הי"ד לציידו של הרב קורצמן שהטביע חותם רוחני על היתומים האומללים.